

Frivillighet på modet!

Maj 2008

Inledning

Forum för Frivilligt Socialt Arbete har gått igenom alla kommunernas hemsidor för att få en bild av hur kommunerna arbetar med frivilligarbete knutet till välfärdens kärnområden. Sammanställningen visar att kommunernas intresse är stort och växande. Den visar också att det finns många samarbeten mellan kommunerna och ideella verksamheter. Det finns en bas för fortsatt lokal samverkan och en grund för dialogen utifrån Överenskommelsen.

Den verksamhet som kommunerna bygger upp styrs ofta utifrån den kommunala logiken, och man utgår från behoven. Därmed riskerar de resonemang om samverkan och dialog som är grundläggande i överenskommelsen att tappas bort. Det behövs en sådan process. Man kan dra slutsatsen av vår sammanställning att de kommunala verksamheterna med frivilligt engagemang ökar och det finns en koppling till det statliga anhörigstödet som adderats eller blivit grund för de frivilligverksamheter som kommunerna byggt upp.

Detta visar att det är viktigt att regeringen ser kopplingen mellan olika processer. Dialogen med ideell sektor och arbetet med att ta fram en överenskommelse som strävar efter långsiktighet, helhet och dialog måste kopplas till de initiativ regeringen tar. När våra politiker gör en satsning, likt anhörigstödet, så ger det stora effekter lokalt. Medel som tillgängliggörs kommer naturligtvis att användas av kommunerna! Utan en dialog och lokal överenskommelse så kommer de här medlen att leda till verksamheter som helt baseras på den problemformulering kommunen gör, och verksamheten kommer att formas utifrån den kommunala logiken.

Regeringen måste se kopplingen mellan sina satsningar och de effekter som sådana satsningar ger lokalt. Om medel delas ut så används de och i avsaknad av en lokal dialog och gemensamt arbete blir det en verksamhet med den kommunala logiken, den kommunala problemformuleringen. Det gör att stödet fungerar som andra tillfälliga resurser och får samma styrande effekt som andra projektmedel. En dialog och lokala överenskommelser ger en bättre grund för helhetsperspektiv och långsiktighet.

För att de verksamheter som nu byggs upp ska kunna bestå efter projektmedlens slut, så måste ett särskilt stöd och en förankring till den i de alla kontexten byggas upp. De handlar om de värden som idéburna organisationer bygger sin verksamhet på, hur de leder frivilliga och hur samverkan inom sektorn ser ut.

Vår sammanställning är bara en bild av hur det ser ut lokalt idag och vi visar med detta också på behovet av mer kunskap och mer forskning.

Göran Pettersson
Generalsekreterare

Frivilligarbete nära välfärden

Den traditionella bilden av frivilligt arbete har länge dominerats av arbete inom kultur, fritid och idrott. Det är helt enkelt dessa aktiviteter som människor tänker på när frivilligt arbete nämns. Den bilden har också fått stöd och befästs av de befolkningsundersökningar som Ersta-Sköndals Högskola har publicerat sedan 1992. Samtidigt har forskarna i den senaste studien lyft fram att det socialt inriktade frivilliga arbetet verkar öka.

Det handlar om verksamheter som är närmare knutna till välfärdens och ofta organiseras av idéburna organisationer med social inriktning. Men annan organisering märks också. I den senaste befolkningsstudien lyfte Ersta-Sköndals forskare fram att 200 000 hade angett att de utför frivilligt arbete som organiseras av det offentliga.

Socialstyrelsens kartläggning

2005 genomförde Socialstyrelsen den första kartläggningen av frivilligcentraler i Sverige. Den visade att det fanns 69 frivilligcentraler i landet, och ytterligare 84 verksamheter som inte motsvarade den ganska smala definition¹ som ställts upp. Bland annat uteslöt man verksamheter som inte förmedlade kontakter mellan frivilliga och de som ville ha de frivilligas hjälp – detta trots att definitionen bara säger att frivilligcentralen ska vara en kontaktpunkt mellan dem, inte en förmedling. Enligt Socialstyrelsens undersökning hade kommunerna ändå angett att det vid detta tillfälle fanns 153 verksamheter i landet som var att betrakta som frivilligcentral eller motsvarande verksamhet. Myndigheten anger också att det kan finnas fler verksamheter som missats, pga av att de tillfrågade inte kände till verksamheten.

Olika ord används för att beskriva dessa verksamheter; frivilligcentral, resursbank, väntjänst, volontärförmedling, besöksverksamhet, resursgrupp, frivilligverksamhet, anhörigstöd, dagcentral, frivilligt socialt arbete, träffpunkt, ledsagning, stödresurser etc. Vilket begrepp som respektive kommun väljer för att beskriva arbetet är lite slumpartat och inte medvetet utifrån någon tydlig definition. Hur begreppen tolkas och vilka konsekvenser som kopplas till dem beror sannolikt mer på det lokala sammanhanget. För att inte fastna i något av begreppen, utan istället hålla fokus på grundfrågan - verksamheter där frivilliga fungerar som stöd för människor i vardagen, verksamheter som ligger i eller nära välfärden och som fungerar med hjälp av frivilliga – har Forum för Frivilligt Socialt Arbete valt att i den här sammanställningen kalla dessa verksamheter för mötesplatser.

Forums sammanställning

Forum för frivilligt socialt arbete har under våren 2008 sökt på kommunernas hemsidor för att få en bild av kommunernas engagemang inom frivilligarbete knutet till välfärdens kärnområden. Vi har sökt på ett antal olika begrepp kopplat till frivillighet. Vi har varit angelägna om att se vilket frivilligt arbete som finns och därför har vi inte använt oss den smalare definition som är i Socialstyrelsens rapport. Vi har istället sökt fram verksamheter där frivilliga fungerar som stöd för människor i vardagen, verksamheter som ligger i eller nära

¹ En frivilligcentral är ett informationskontor för frivilliga uppgifter, en kontaktpunkt för människor som önskar göra frivilliga insatser (till enskilda eller till organisationer) och de som har behov av att få t.ex. hjälp av frivilliga, en verksamhet som har till uppgift att synliggöra det frivilliga arbetet i närområdet och visa hur viktigt det är med frivilliga insatser, en verksamhet som bör underlätta förhållandena så att organisationer, grupper och enskilda kan göra insatser i närmiljön och en verksamhet som ska fungera som ett komplement till den offentliga och privata sektorn. (Frivilligcentraler – en kartläggning, Socialstyrelsen, sid 8)

väljärden och som fungerar med hjälp av frivilliga. Vi kallar dessa verksamheter för mötesplatser.

Forum för Frivilligt Socialt Arbete har på kommunernas hemsidor hittat 483 sådana mötesplatser. Några av dessa mötesplatser är stora och har flera olika verksamheter (besöksverksamhet, ledsagning, socialt café, anhörigavlösning med hjälp av frivilliga etc) medan det i andra kommuner handlar om att respektive aktivitet existerar som separat verksamhet. Antalet mötesplatser varierar därför från kommun till kommun. En kommun kan ha en mötesplats som är mycket stor och mångfacetterad, medan en annan har ett stort antal separata mötesplatser

Hösten 2005 fanns det enligt Socialstyrelsens kartläggning 153 frivilligcentraler eller motsvarande verksamheter. I april 2008 hittar Forum för Frivilligt Socialt Arbete 483 mötesplatser där frivilligt socialt arbete är centralt.

Hur ska man tolka dessa olika siffror? En möjlighet är att Socialstyrelsens kartläggning gav en rimlig bild av antalet mötesplatser 2005, och att vi nu kan se en mycket stor ökning av antalet verksamheter. En annan möjlig tolkning är att Socialstyrelsens kartläggning begränsade underlaget så att bara en del av verkligheten undersöktes, och att ett större antal motsvarande verksamheter fanns redan 2005. Förmodligen ligger sanningen någonstans mitt emellan dessa tolkningar, men att antalet mötesplatser under dessa år har ökat är ändå troligt.

Hur många kommuner är engagerade?

Socialstyrelsens rapport anger inte i hur många kommuner som dessa 153 mötesplatser fanns, men i enkäterna har de gett utrymme för att en kommun kan ha flera liknande verksamheter. Antalet kommuner som engagerat sig i att knyta frivilligarbete till välfärdens kärnområden gick inte att utläsa.

I det material som Forum för Frivilligt Socialt Arbete har sammanställt, har vi enbart tagit med mötesplatser som anges på kommunernas hemsida. Det innebär att verksamheter som ligger helt separat från kommunerna, eller som kommunerna inte nämner på sina hemsidor, inte heller finns med i resultaten. Vi vet att det finns verksamheter lokalt som därmed inte är synliga i sammanställningen. Några få exempel för att illustrera;

- I Arboga finns ett nätverk mellan kommunens personal, kyrkans diakoner och övriga frivilligorganisationers anställda för att samordna de frivilliga resurser som finns. Det nämns inte på kommunens hemsida och saknas i sammanställningen.
- I Arvidsjaur driver DHR ett café i Vårdcentralens entré, som fungerar som mötesplats mellan frivilliga och de som söker stöd. Caféet nämns inte på kommunens hemsida och saknas i sammanställningen.
- I Finspång finns en frivilligcentral med kommunalt stöd, men som inte nämns på kommunens hemsida och den saknas därför i sammanställningen.
- I Ronneby finns sedan flera år projektet Seniorer i skolan som sker i samverkan mellan kommunen och Folkuniversitetet. Det nämns inte på kommunens hemsida och saknas i sammanställningen.

Mötesplatser finns, enligt Forums material, idag i 73% av landets kommuner (211 st). I många kommuner finns ett stort antal mötesplatser, vilket är förklaringen till att vi hittar 483 separata mötesplatser i dessa 211 kommuner.

Intresset växer och det finns samverkan

I vår sammanställning har vi funnit att 95 av landets kommuner, under 2007/2008 på sin hemsida, har angett att de antingen vill utveckla verksamheter där frivilliga kan vara stöd till kommunens medborgare, eller har beslutat utveckla redan existerande sådana verksamheter vidare. Det innebär att 33% av landets kommuner visar ett ökat intresse för den här typen av mötesplatser.

Vi ser att många av dessa mötesplatser sker i samverkan mellan idéburna organisationer och kommuner – 160 av landets kommuner beskriver mötesplatser som sker i samverkan med, eller är drivna av idéburna organisationer.

Samtidigt märks det att kommunerna har ett mycket stort intresse av att starta sådan verksamhet själva. På 39 kommuners hemsidor har vi sett att kommunen söker frivilliga/volontärer till egen verksamhet. I några fall har kommunen byggt digitala anmälningrutiner som den frivillige kan använda för att anmäla sitt intresse. Kommunernas engagemang märks också i att det finns exempel där man utöver samverkan med de idéburna organisationerna själva har utvecklat egen volontärverksamhet.

Behov av lokala överenskommelser

Vi kan konstatera att det kommunala engagemanget för att knyta frivilligarbete till välfärdens kärnområden är stort. Flera exempel är intressanta och visar hur man kan utveckla välfärden tillsammans med idéburna organisationer.

Samtidigt finns risken att frivilliga används av kommuner som behöver spara. När mötesplatser utvecklas helt utifrån kommunens behov och resurser, och utan aktivt deltagande av lokala idéburna organisationerna, är förmodligen riskerna större. Det gör att det finns ett mycket stort behov av att ha lokala processer där olika aktörer kan komma överens om vad som är rimligt att göra med frivilliga resurser. Den nationella överenskommelsen behöver leda till lokal dialog och lokala överenskommelser så att utvecklingen blir balanserad och bestående.

Ett ökat intresse från den kommunala sidan, men dess kultur och logik, kräver en ökad medvetenhet bland de idéburna organisationerna. Har de funderat över hur rekryteringen av frivilliga till sådana mötesplatser kan och bör se ut? Hur leder man verksamheter som faktiskt verkar inom den kommunala organisationen? Vilka värderingar är det som styr i den typen av mötesplatser? Hur ser samverkan mellan de olika organisationerna ut? Här finns ett stort arbete för de idéburna att ta ställning till.

Under vårt arbete med materialet har det blivit mycket tydligt att en förklaring till ökningen av antalet mötesplatser ligger i det stöd till anhörigverksamheter som regeringen möjliggjort. Genom att söka stöd för anhörigarbete har kommuner startat upp mötesplatser där frivilligarbete knyts till välfärdens kärnområden. Andra kommuner har istället sökt medlen för att växla upp och bygga ut redan existerande mötesplatser.

Detta visar att det är viktigt att regeringen ser kopplingen mellan olika processer. Dialogen med ideell sektor och arbetet med att ta fram en överenskommelse som strävar efter långsiktighet, helhet och dialog måste kopplas till de initiativ regeringen tar. När våra politiker gör en satsning, likt anhörigstödet, så ger det stora effekter lokalt. Medel som tillgängliggörs kommer naturligtvis att användas av kommunerna! Utan en dialog och lokal överenskommelse så kommer de här medlen att leda till verksamheter som helt baseras på den

problemformulering kommunen gör, och verksamheten kommer att formas utifrån den kommunala logiken.

Ett annat skäl att understödja verksamheter som sker i samverkan mellan kommuner och idéburna organisationer är långsiktighet. I Forum för Frivilligt Socialt Arbete undersökning finns tecken som talar för att de mötesplatser som överlever långsiktigt är de som redan från början har varit samarbeten mellan idéburna organisationer och kommuner. Underlaget är litet, vilket gör slutsatsen osäker, men en majoritet av de mötesplatser som överlevt sedan tidigare stödmedel delades ut (1993 och 1996) är verksamheter som startats i samverkan.

En avslutande reflektion handlar också om floran av begrepp och verksamheter. Forum för Frivilligt Socialt Arbete anser att behovet av mer systematiserad forskning inom området är mycket stort! Mötesplatser där frivilligarbete knyts till välfärdens kärnområden handlar om mycket pengar, och löper dessutom alltid risken att vara ideologiskt känsligt. Detta talar naturligtvis för att vi behöver en klarare bild av hur dessa typer av verksamheter är utformade. Vi behöver också bygga upp ett system för regelbundna uppföljningar. Utan det finns begränsade möjligheter att få återkoppling på hur verksamheterna utvecklas, och vilka svårigheter de stöter på.

Frivilligarbete i välfärdens kärnområden löper risk att stöta på etiska svårigheter, vilket också gör behovet av uppföljning stort. Samtidigt finns också forskning som visar att människor mår bra av engagera sig och arbeta frivilligt. Regelbunden uppföljning där både positiva effekter och diskussioner om svårigheter lyfts fram är därför nödvändigt.

Några exempel

Avslutningsvis vill vi lyfta fram ett antal exempel för att visa på den bredd som finns inom dessa verksamheter.

- I Vara har två äldreboenden sökt kontakt med frivilliga genom att inbjuda till gratis underhållningskvällar (konsert respektive stå-upp)
- I Älmhult finns sedan många år projektet 65+ där föreningar, studieförbund och bibliotek gemensamt erbjuder en massa olika aktiviteter för äldre att pröva på.
- I Mark finns ett stort antal aktiviteter av frivilliga som samordnas av kommunens frivilligsamordnare. I ett gemensamt dokument presenteras frivilligverksamheten, och det ger en god bild av vilken mängd olika typer av aktiviteter som erbjuds.
- I Piteå driver frivilligcentralern ett Solrum dit pensionärerna kan komma för att få sol, värme och smärtlindring.
- I Solna finns 7 öppna dagverksamheter där frivilliga från föreningar medverkar. Mötesplatserna är för alla generationer och det är lika aktuellt med lekrum som stöd till funktionshindrade.
- I Vänersborg drivs anhörigstödet av Väntjänsten, pensionärsorganisationerna, Kyrkorna, kommunen och Carema gemensamt.
- I Köping finns en socialbibliotekarie som har till uppgift att sköta Boken kommer (där frivilliga går på besök med önskad biblioteksbok) som sköter kontakterna med frivilliga läsombud.
- I Örebro drivs en av kommunens mötesplatser av s.k frivilliga. Dessa kommer från Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och förvaltningen för vuxenutbildning och arbetsmarknad.
- I Pajala sköts avlösningen i hemmet för anhörigvårdare, av Röda Korset.

- I Sölvesborg ger kommunen ut en årlig aktivitetskatalog där alla möjligheter för aktiviteter för olika generationer presenteras.
- I Laxå startas nu en frivilligcentral där initiativet kommer från kommunens socialförvaltning men där satsningen finansieras av PRO och kommunen.
- I Härryda finns Volontärcentral som startade som ett EU-projekt.
- I Sunne finns en föreningsdriven Väntjänst, som samlat in pengarna för att ge kommunens seniorboende en inglasad altan.
- I Falkenberg finns en ny verksamhet inom frivilligverksamheten – pensionerade sjukgymnaster har rekryterats för en frivillig träffpunkt med träningsinriktning
- I Salem driver pensionärsorganisationerna, kommunen och företaget Eurostar en seniorbio tillsammans.
- I Piteå finns frivilligcentral som drivs av kommunen och föreningarna gemensamt sägs det. Men det är kommunen som sätter upp mål, mäter kvalitet etc.
- I Nynäshamn beskrivs de 100-talet frivilliga som bidrar på kommunens äldreboenden som en del av kommuns folkhälsoarbete.
- I Lidköping har kommunstyrelsen tydligt sagt att äldreomsorgen under de närmaste åren inte kommer att kunna hanteras utan frivilligarbete.
- I Åmål finns ett samarbete mellan frivilligcentralen, ABF, biblioteket och förskolorna som kallas Allas Barnbarn. Pensionärer går ut och läser för barn i skolor och förskolor.